

SUPERIOREM EPISTOLAM IPSEMET BESSARION E GRÆCA LATINAM FECIT,
QUAM NOS POSTEA REPERTAM IMPRIMENDAM CURAVIMUS.

BESSARION, divina miseratione sanctæque Sedis Apostolicæ gratia, sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis, patriarcha Constantinopolitanus. Dilectis in Christo fratribus et filiis archiepiscopis, episcopis, presbyteris, monachis, cæterisque ecclesiasticis et sæcularibus viris provincias sanctæ sedi Constantinopolitanæ subditas habitantibus, gratiam, pacem et benedictionem a Deo omnipotente. Volentibus duntaxat, eamque obtinere desiderantibus, et quæ ad illam obtinendam ducunt omni conatu agentibus.

Voluissemus profecto, dilecti fratres et filii, ipsi vobiscum loquentes dare atque accipere rationem eorum quæ ad vestram salutem necessaria sunt, quæque vos et loqui, et agere fraterno et paterno affectu desideramus. Sed quoniam et conditio presentium rerum, et tanta vastitas pelagi, ac interjacens longitudo terrarum id prohibent, quod reliquum est, litteris officium nostrum exsequi conabimur, et hac epistola particulam aliquam eorum quæ coram loqueremur exprimemus. Obsecro autem Domino, ut ea vos charitate audiat, quæ dicturus sum, cum qua ipse vos alloquor. Testis est enim mihi ipse Deus, quem nullæ nostræ cogitationes latere possunt, quod primo quidem zelus ejus, deinde arcissimum charitatis vinculum, quo nationi nostræ astringimur, me ut hæc scribam moveat, neque ea patiuntur reticere, quæ vobis cognita necessaria sunt. Ante omnia igitur mementote, fratres et filii, qualis olim, quamque excellens fuerit natio nostra, tum doctrina, tum omni sapientiæ genere, cum cæteris virtutibus, quæ præterea vires, quæ potentia, qui principatus nostrorum fuerint. Quis enim dubitet Græcorum gentem omnium liberalium artium, ac totius sapientiæ non modo inventricem, verum etiam perfectricem existisse? Illic semper et virtus, et religio, et sanctimonia florere; illic enituit totus orbis imperium, nunc vero (heu infelicem, et miseram patriæ nostræ conditionem!) non modo principatum, atque imperium orbis amisimus, verum etiam servitutem patimur, et hanc quidem crudellem, atque turpissimam; dominantur enim nobis homines truces, barbari, atque infideles; neque solum hoc passi sumus, sed ne simulacrum quidem disciplinæ, aut ullam sapientiæ vestigium apud nostros relictum est. Solent enim disciplinæ et bonæ artes, paratis primo, quæ ad victum necessaria sunt, quæri atque investigari, quæ cum nobis in præsentia ob servitutem et inopiam desint, nulla amplius sapientiæ ratio est, nulla disciplinarum cura, nullum optularum artium studium. Virtus sola, quæ ad mores pertinet, quæque studiosos sui bonos efficit, ea vero manet; manet atque semper apud nostros. Sed quæ causa esse

potuit, ut moralibus virtutibus præditi, et sapientiam, et principatum, et ipsam omnium rerum dulcissimam libertatem amiserint? Non enim fortuna, vel casus, aut temerarius rerum eventus, ac fluxus instabilis tantam nostris calamitatem intulere, nisi quis putet res humanas divina Providentia minime gubernari, quod etiam cogitare impium est, atque nefarium. Sed nec delictorum nostrorum multitudinem ejus rei causam fuisse dicendum est, ut quidam Deo se humiliantes dicere consueverunt. Neque enim nos magis quam cæteræ Christianorum nationes, quas nunc mundana ista felicitate frui videmus, peccatis nostris Deum irritavimus. Siquidem et dictum est, et vere dictum est, ut arbitror, nostros in iis quæ ad mores et vitæ honestatem pertinent, nullis esse inferiores. Verendum igitur ne potius tot tantorumque malorum fomes, et materia fuerit, quod Græci veris dogmatibus per socordiam omissis ab intemerata fidei veritate secesserunt, et inconsultam Domini tunicam scindentes a catholica Ecclesia sunt divisi. Cujus rei causa fuit temeritas quorundam nostrorum, ne alteri principatus sui rationem reddere cogereantur. Hos deinde posteriores quoque non tam sua pravitate moti, quam illorum affecti perversitate sunt secuti. Sed deponere aliquando, ac prorsus abigere hanc perniciem decens, ac salutaris est. Quamobrem vos hortor et rogo, fratres et filii in Spiritu sancto-desideratissimi, omni studio, ac conatu, antiquam nobilitatem resumite, vindicite nobis pristinam gloriam. Veteres illos ac sanctissimos Patres et doctores nostros sequimini, quorum eadem confessio fidei, eadem semper fuit doctrina pietatis, cum ea quam nunc Romana Ecclesia tenet, ac profitetur. Recentiores istos tam pestiferæ divisionis auctores condeminate, persequimini, exterminate. OEcumenicam synodum Florentiæ habitam devota mente suscipite, et quæ ibi sancto cooperante Spiritu decreta sunt, sincero corde credite, et profiteamini. Multæ efficacisque eo in loco rationes adductæ sunt de processione sancti Spiritus. Multa utrinque a partibus in utriusque sententiæ confirmationem dicta. Vicit tandem apud omnes hæc sententia, Patrem et Filium unum esse Spiritus sancti principium, eumque ex utroque tanquam ex uno spirante procedere. Multa sanctorum doctorum, non modo Occidentalium, verum etiam Orientalium, atque nostrorum ad id probandum testimonia adducta sunt, multis id rationibus demonstratum, neque id nostrorum incuria evenit; non enim segniter, neque negligenter eam rem investigare conati sumus, o fratres; multas noctes insomnes egimus, magnam vigilantiam, solers studium, summam curam adhibuimus, cedere oportuit veritati; vici fuimus doctorum sententiis Absit enim a bona

anima et fideli, ut ostensæ veritati claudat oculos, eamque victoriæ ambitione despiciat. Referrem nunc vobis particulam aliquam rationum illarum, nisi lex epistolæ prohiberet: simul quod vobis licet longe plura alibi videre, et legere, quam nos referre in præsentia possemus. Plerique enim ex his qui nos antecessisse doctissimi et sanctissimi viri multa atque præclara de hoc dogmate litteris mandaverunt. Nos quoque non pauca scripsimus, partim ut amicorum id obnixè colligantium morem gereremus voluntati, partim ut vel nos cogitata, vel aliis frustra contententibus responsa in communem utilitatem traderemus. Quæ omnia cum apud vos sint, si quis vestram sine contentione vel legat, vel audiat. Legetis autem vel audietis omnes (si licebit) non parvam, quod ad Dei gloriam dictum sit, utilitatem consequetur. Verum tamen unam duntaxat, et eam perbreve, si libet, rationem adducamus.

De Spiritus sancti processione.

Spiritus sanctus Spiritus Filius dicitur, teste ipso Filio, qui Spiritum illum vocat Spiritum veritatis. Veritas vero ille ipse est. Et Paulus: *Misit, inquit, Deus Spiritum Filii sui in corda nostra*¹; et rursus: *Si quis Spiritum Christi non habet, ipse non est ejus*². Quod aliis quoque in locis idem Apostolus creberrime replicat. Hoc verbum, fratres, satis superque ad id probandum de quo agimus. Neque enim excedere decet modum epistolæ. Est itaque Spiritus sanctus Christi Spiritus naturaliter et essentialiter, non accidentaliter. Id vero cuius aliquid hoc modo est, auctoritate aliqua et excellentia id excellat necesse est, quod suum esse dicitur. Hæc vero auctoritas profecto non talis dicenda est, qualis est Domini ad servum. Quis enim auderet creatorem in creaturam vertere, quod etiam cogitare sacrilegum est? Superest igitur auctoritatem, atque excellentiam originis esse ejus qui spirat, ad spiritum qui spiratur. Et certe aliud asserere nefarium est. Nam quod nostrorum aliqui a veritate declinantes, ideo dei Filii Spiritum contendunt, quod ejusdem sit cum eo essentie, vel quod ex eo mittatur, araneorum potius telæ sunt, quam rationes, ut sæpe demonstravimus. Si enim propter consubstantialitatem dicatur Spiritus, Filii Spiritus, propter eandem causam et Filius dicatur Spiritus sancti Filius, quod nunquam in sacris litteris auditum est. Si vero quia ex Filio mittitur, ita dicitur, ea certe ratio magis roborat sententiam nostram. Quod enim mittere istud, et scaturire, et profluere, cæteraque similia spirationem, ne substantialem quamdam processionem præsupponant; quodque impossibile sit Filium mittere Spiritum sanctum, nisi etiam illum spiret, plerisque in locis ostendimus multis idoneisque rationibus. Alia quoque multa e nostris ad velan-

dam veritatem dici solent, nullius sane momenti; plura vero melioraque dicuntur ab his qui veritatem sequuntur. Quæ et si vos optime tenemus, cum sæpe numero contradicentibus adversari simus, brevitatis tamen gratia mittimus ad monitos: si qui erunt investigandæ veritatis cupidi, ut ea legant, quæ olim de hac re conscripsimus. Hoc tamen vobis dicimus, et intrepidi asserimus, si res tullasset, ut presentes dare, atque accipere rationem hujus rei potuissemus, judicaturos vos fuisse. Hoc unum, quod diximus, satis superque esse ad veritatem ostendendam, nihilque dubitationis relinqui, quin Spiritus ita ex Filio quemadmodum ex Patre, tanquam ex uno principio et uno spirante procedat. Multa quoque alia sacrarum testimonia sunt litterarum, ut puta *Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre*; et rursus: *De meo accipiet, et annuntiabit vobis*. Et iterum: *Quæcumque audiet loquetur, et alia illis similia*. Ex quibus omnibus luce clarius ea fidei veritas ostenditur, quam et sancta Romana Ecclesia ut semper antea, ita nunc tenet, et prædicat, et olim omnis Ecclesia fatebatur. Sed dicit fortasse aliquis: Cur ipse Dominus cum de Spiritu loqueretur: *Spiritus, ait, qui a Patre procedit, neque addidit etiam a se ipso procedere?* Quam tandem, aut qualis est hæc ratio, fratres? Etsi enim dixerat a Patre procedere Spiritum, non tamen negavit eum a se quoque procedere. Nam si id dixisset, aliquid fortasse videretur ingerere difficultatis. Quanquam neque hoc ad tutandam vestram opinionem sufficeret. Siquidem ipse Salvator: *De die illa et hora, inquit, nemo novit, neque angeli, neque Filius hominis, nisi solus Pater*. Et rursus: *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me Patris*. Et iterum: *Nemo novit Filium nisi Pater*. Quorum omniam nos procul dubio contrarium et sentimus, et prostemur. Ac Filium Dei, perinde diem illum et horam cognoscere, ut Patrem existimamus, Eundemque ita se nosse, ut Pater eum novit, doctrinamque illius suam præcipue doctrinam esse. Si igitur eorum quæ aperte negavit Christus, nos quidem recte e diverso credimus, cur non etiam hoc, quod non negavit, pie credimus? Enimvero illud in primis attentissime considerandum est, fratres et illi in Christo desideratissimi. Promisit olim Christus super confessione Petri ædificare Ecclesiam suam, et quod portæ inferi, hoc est, hæreticorum blasphemie nunquam prævalerent adversus eam. Quærendum est, fratres, quemam ista sit Ecclesia. Nam veram certamque fuisse promissionem nullus ausit negare Christianus. Aut igitur Latina, aut Græca Ecclesia est. Tertium enim dari non potest. Siquidem aliæ omnes hæresibus sunt plene; quas sancti Patres, et generales synodi condemnarunt. Si ergo hanc Ecclesiam Græcorum Ecclesiam dicis, in angustum nimis arctam Ecclesiam, imo

¹ Galat. iv, 6. ² Rom. 8, 9.

illam ad nihilum redigis. Qualis enim, miseri nos, aut quanta est Ecclesia nostra? Labitur, heu, labitur, peritque quotidie, ne dicam eam penitus jam interisse. Subditi sunt infidelibus Græci omnes; ita omnia pessumdedere barbaræ gentes, ut non post multum interjectum tempus ipsum quoque linguæ Græcæ splendorem, libros omnes, universa opera sanctorum doctorum, sacrarum etiam litterarum codices, et Evangelium ipsum nostram infelicem patriam desertura non dubitem, nisi pietas et misericordia Salvatoris nostri tantam a vertice nostro calamitatem propulset. An ignoratis, fratres, ut Orientales omnes, si qui inter fideles superfuerant, qui in Oriente Ecclesiam sequerentur Græcorum, Constantinopolitanis, et circumjacentium insularum cultoribus dumtaxat exceptis, alios ante centum, alios enim quinquaginta et amplius annos, ne nominare quidem noverant Scripturam sacram, nec ejus volumina numerare. Nullum fidele dogma sciebant, nullam quæstionem, nullam de spe futuræ vitæ rationem; in summa nihil eorum quæ in Evangelio leguntur, intelligebant. Presbyteri, quanquam illud assidue legentes, non minus quam ceteri rudes erant; nec integrum quidem habebant Evangelium, sed quædam ejus fragmenta, quæ legi in ecclesiis solent semisa circumferebant. Et quemadmodum psittaci, aliaque ejusmodi animalia conari aliquando, atque effingere sine intellectu nostra verba consueverunt, ita hi vocem quidem emittebant Græcam, lectitabantque ea solum, quæ scripta erant, nec sine barbarie; eorum vero quæ legebant nihil prorsus percipiebant [*deest*]. Recognoscite, recognoscite aliquando, fratres, caput Ecclesiarum, cathedram Petri. Recognoscite matrem vestram, atque magistram, amplectimini fidem apostolico ore laudatam; inde animæ vestræ postulate cibum, inde quarite consilium. Si doctorum nostrorum libros eolveritis, si scripta eorum diligenter consideraveritis, invenietis Romanam Ecclesiam supra cæteras omnem potestatem habere, et ita universæ præesse Ecclesiæ, ut absque ejus auctoritate nulla prorsus ecclesiastica quæstio solvi, nullum dogma concludi, aut possit, aut debeat. Hæc est illa petra, supra quam Christus suam ædificavit Ecclesiam: hæc est, quæ fidem Petri tenet, et prædicat. Hæc sola est, adversus quam portæ inferi non prævaluerunt. Hic semper servata est incorrupta Patrum auctoritas; hic Sol justitiæ oritur; hic Lux mundi; hic sal terræ; hic sunt vasa aurea et argentea. Quicumque huic sanctæ communioni consociantur, quam cum ea Ecclesiam faciunt; qui ab ea sunt separati, salutem habere non possunt; qui hic non colligunt, spargunt. Quicumque extra hanc agnam comedunt, profani sunt. Si qui in Noe arca non fuerint, peribunt regnante diluvio. Extra ovile Christi salvi esse non possunt; in lupos rapaces, in fures latronesque incident. Quandoquidem necesse est, qui voces

A pastorum non audiunt, quod ne cui Christianorum accidat, illa prædicanda, illa tenenda est fides, quam Petri cathedra profitetur. Hanc vos quæso, fratres, cum reverentia et humilitate suscipite, huic inhaerete, huic insistite. Non cesso pro vobis orare Dominum, ut sapientiam induentes, id, quod vos hortor, agatis. Vellem enim ita vos omnes esse, ut ego, nec parvum vobis, aut contemnendum videor optare bonum, o fratres; si quod mihi ipsi, hoc etiam vobis bonum desidero. Majorem enim charitatem nemo exhibere tenetur proximo suo, quam eadem illi quæ sibi bona velle. *Diligens enim, ait, proximum tuum sicut te ipsam,* plus hoc non requirit a nobis Deus, quasi hoc summum sit signum charitatis. Neque me ex ignorantia, vel imperitia a veritate, ut arbitror, diceis aberrasse, cum me sciatis a teneris annis omne vitæ meæ tempus in litterarum studiis consumpsisse, summaque opera ac diligentia huic, de quo loquimur, dogmati incubuisse, et quantum fieri potuit investigasse veritatem. Quid enim aliud oligere sibi potuit homo, qui ab ineunte ætate propria abdicatus voluntate in humilitate atque obedientia vixerit, et qui (sine jactantia dicam sit) multa de vanitate mundi, de emendatione morum, de præmiis, vel pœnis æternis legerit, audierit, scripserit, quam rectis verisque sententiis alere animum, et inventam fidei veritatem amplecti? Quam certe eo pluris quam antea in præsentia facimus, quo magis ingravescente jam ætate multiplicati corporis morbi mortem mihi quotidie minantur, et vitam lædio esse faciunt. Scio certe fratres, et Patres, et scio filii in Christo dilecti, non multum esse quod nobis superest vitæ, et jam tempus nostræ resolutionis instat, quo, ut sapientes aiunt, advenit hominibus timor eorum rerum, quas antea formidare non solebant. Vident enim appropinquare diem, quo omnis anteactæ vitæ reddenda sit ratio. Me quidem quo magis vicina est mors, eo magis consolatur integritas fidei. Spero enim id, quod ex operibus ad salutem animæ meæ deerit, fidei veritate posse suppleri. Ob hanc causam speretis, et contemptis honoribus, si quos apud vos habui (habui autem nec parvos, nec paucos) totus hanc fidei veritatem sum secutus. Equidem dico scientibus, et iis qui a scientibus audierunt, audientque, si volent in posterum: Adolescentulum me, et prima adhuc lanugine carentem, plurimi faciebatis, etiam qui nunquam me vidistis, notum erat nomen meum omnibus Græcam intelligentibus linguam, nondum quatuor et viginti annos natus a principibus nationis nostræ, a vobis omnibus, ab ipsis denique imperatoribus, et honore, et dignitate supra ætatem extollebar. Præponebant enim me, non modo æqualibus meis, sed etiam senioribus, et auctoritate, gratiaque pollutibus, non mea virtute, sed sua bonitate. Quamvis enim magna hoc tempore in Christi Ecclesia dignitate præ-

fulgeam, magnosque et longe supra merita mea adeptus sim honores, tamen hæc omnia postea sunt secuta, et ut Deus omnium rerum conscius optime novit, neque expectata a me, neque sperata. At enim fortasse dici non immerito possem majora illa quæ apud vos habui. Quandoquidem illic facile inter primos adnumerabar, hic vero, cum multi sint, imo pene innumerabiles, qui me sapientia, doctrina, cæterisque virtutibus antecellunt, vix inter postremos habeo locum. Notum est autem illud Romani principis dictum, qui cum esset honoris studiosissimus male se dicebat in oppido, quamvis humili atque obscuro primum habere locum, quam in gloriosissima, atque excellentissima urbe Roma secundum esse. Habet enim principatus quendam etsi in minimis, maximam tamen ac dulcissimam voluptatem. At nos, et quæ apud vos habebamus non magni fecimus, et quæ nunc habemus testem invocamus Deum, æque parvifecimus, quin potius spreto, contemptisque omnibus, etiam si multo plura haberemus, ad vos quam celerrime defecimus, nisi nobis essemus consilii elegisse meliora, nisi exploratum haberemus hanc sanctam et catholicam Ecclesiam illa credere, illa tradere, et docere, quæ ad vitam æternam iter faciunt. Si igitur ad ea vos hortor, quæ salutis vestræ profutura non dubito, cum humilitate, et reverentia audire debetis, ac cum gaudio, et alacritate animi monita nostra suscipere salutaria.

At magnum apud vos scandalum genuisse dicitis additionem Latinorum in Symbolo. Cur ita fratres? Certe si recte considerare volueritis, non additio illa fuit, sed expositio, sed explanatio, sed declaratio. Additio namque etiam juxta doctorum nostrorum sententiam illa est, quæ contraria dogmata introducit: quæ vero eadem, similiaque profitetur, declaratio, non additio est. Quippe si verum non esset, quod dicitur, fugienda utique hæc additio foret. Quod si verum est, et fidei sanctorum consonans, ibi timemus timorem, ubi non est timor, et superstitioni magis, quam pietati indulgemus. Multa Nicæno Symbolo secunda synodus addidit de divinitate Spiritus sancti, de unitate Ecclesie, de baptismo, de remissione peccatorum, de resurrectione mortuorum, de vita æterna. De quibus primum concilium nullam omnino expedito mentionem fecerat. Multa præterea alii quoque doctores, qui illis successerunt Latini, quam illi fecerant, tradidere; quæ tamen non additiones, sed declarationes fuerunt. Cur igitur et catholice Ecclesie non licuerit hoc idem facere, simili hæreticorum necessitate urgente? Nam quod respondere soletis, tunc quidem, licuisse, nunc vero postquam tertia synodus omnem additionem prohibuit, ne ipsam quidem veritatem addere licere, stulta sane et vana ratio est. Legite, si libet, quam

A olim de hac re orationem edidimus, manifestissime illic veritatem invenietis, et nisi fallimur, idem nobiscum fatebimini. Nolite æmulari contentiosos homines, neque imitari illos qui cum aliter non possint, saltem pugnando veritatem, gloriam cupari conantur. Humilitate vos Deo, et tot talesque viros singulari præditos devotione, ac sapientia, Romanæ Ecclesie alumnos secuti, fidem ejus suscipite, pontificem Romanum verum ipsius pastorem, totius caput Ecclesie, ductorem fidei, atque magistrum credentes veneramini, et viam, quæ ad æternam ducit vitam ostendantem, sequimini. Nam et hoc unum eorum est, quæ ad salutem necessaria sunt, proprium nosse pastorem, et recognoscere principem, et scire atque honorare ductorem. Ubi enim non est princeps, ibi inordinatio; ubi inordinatio, ibi solutio, ut Gregorius Nazianzenus ait; et certe sive divinas, seu humanas res considerate volueritis, fratres, invenietis unum omnium debere esse principem, nec recte aliter res posse gubernari; nam ut a divinis incipiamus, Christianorum theologia unum qui supra omnes est, docet Deum esse, qui cum in tribus personis sit uti illæsa servetur unitas, ejusdem similisque substantiæ divini illæ ponuntur esse personæ. Gentilium vero ex iis sensibilibus, accepta scientia, ipsa quoque hoc idem fatetur. Quidam enim inter cæteros eorum philosophos nobilior, unam esse primam causam, unum omnium rerum asserit Creatorem; et quamvis multos etiam post illum gradus entium credat, unum principium, et multa principia, omnia tamen sub primo illo constituit. Alius vero multis hoc idem asserens verbis, mutuataque tandem a quodam antiquiore sententia: Non est, inquit, bonos multorum principatus; unus princeps, unus rex esto. Neque enim volunt entia male gubernari, quasi male gubernari videantur, nisi unus sit, qui præsit universis. In rebus autem humanis, atque civilibus illæ ipsi, quorum mentionem fecimus, cæterique omnes, et ante eos Salvator noster Jesus Christus legitimam monarchiam cæteris gubernandi modis anteponunt. *Reddite, inquit ille, quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ Dei Deo*¹; quasi unus quidem sit Deus in cælis, et unus princeps in terris; hic vero qui inter philosophos primum obtinet locum, illud reipublicæ genus non modo generibus cæteris, sed etiam optimatum principatui anteponebat, et divino quam simillimum esse dicit. Ubi unus, qui virtutibus cæteros antecellat, omnibus dominetur. Alius autem hujus auditor omnibus politice enumeratis generibus, eundem hunc gubernandi modum ante omnes constituit, perfectissimum regnum appellans. Hunc igitur a Deo bonum et perfectum, et necessarium ordinem in rebus fluentibus, atque terrenis servabimus, fratres: in æternarum vero animarum, et sanctæ Dei Ecclesie gubernatione contemnemus? Indecens certe est,

¹ Matth. xxii, 21.

et ab omni ratione alienum. Hic enim maxime omnium est ordo servandus. Siquidem perpetua digniora sunt fluxis, momentaneis, atque caducis. Hinc legislator noster, et Dominus Jesus Christus omnem humanam sapientiam, cujus ipse dator est, excedens, optimum gubernandi modum suæ reliquit Ecclesiæ, cum Petro, et per eum successoribus ejus principatum illius tradidit. *Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*¹. Et rursus: *Tibi dabo claves regni cælorum*². Et iterum: *Pasce oves meas, pasce agnos meos*³. Et alibi: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*⁴. Nec me putetis fratres novam legem introducere, novum dogma docere. Repelite memoria, qui prisceas historicas, qui conciliorum acta legistis, quantum semper Romanus pontifex super omnem Ecclesiam auctoritatem habuit. Coelestinus papa primam Ephesinam synodum solus reprobavit, irritavitque, quamvis omnis Orientalis Ecclesia, et ipsi patriarche unanimis in ea convenissent. Leonis Magni epistolam Patres Chalcedonenses numero sexcenti, et triginta episcopi instar sacri Evangelii receperunt, eamque orthodoxæ fidei columnam nominarunt; necnon juxta ejus sententiam, eam, de qua agebatur, terminarunt quæstionem. Idem Patres Alexandrino Constantinopolitanum per imitationem secundi concilii præposuerunt, nec tamen fecisse se aliquid censuerunt, nisi hoc idem Leo confirmaret: quod ut impetrarent, multis et legationibus, et precibus contenderunt, quibus tamen vir sanctus annuere recusavit; et nisi postea ab alio Romano Pontifice concessum exstitisset, nullius fuisset sane momenti. Ante hunc Innocentius Romanus pontifex Arcadium et Eudoxiam reges, quod Joannem os aureum inique de Ecclesia populissent, anathemate ferit, et Christianorum communione privavit. Quod certe non fecisset, nisi supra omnem Ecclesiam habuisset imperium. Quippe si non fuisset universalis pastor, et pontifex, et communis omnium Christianorum Pater, et magister. Si Constantinopolitana urbs et imperatores illi, de ejus grege non fuissent, non separasset eos talis pontifex ab unitate, et communione fidelium. Nihil enim

A pontificalis sententiâ roboris habuisset, non illis attulisset detrimentum, nisi Romano præsuli subditi exstitissent. Photium deinde Constantinopolitanam sedem occupantem, qui sanctissimo viro Ignatio ejecto Ecclesiam sibi viribus subegerat, nonne Nicolaus Romanus pontifex fidelium communione privavit, et restituto Ignatio ab Ecclesia repulit? Qua ratione id egit Nicolaus, nisi quia super omnes Ecclesias potestatem habebat. Postquam vero vir sanctus Ignatius ad Dominum migravit, nonne imperatores Constantinopolitani multis, ac crebris precibus in favorem Photii Romano pontifici interpellarunt? Nonne Joannes, qui post Nicolaum, et Adrianum universalis Ecclesiæ gubernacula suscepit, in patriarchalem restituit sedem, palliumque illi misit, in quo resulget pontificis dignitas. Quid tandem hæc omnia præseferunt, fratres, nisi summam esse Romani pontificis super omnem Ecclesiam auctoritatem, summam potestatem? Hæc igitur omnia cogitantes, hæc cum animi attentione considerantes omnem vanam opinionem exuite, omne immeritum odium deponite, omne illud de Latinis non rectum iudicium in melius mutate; amplectimini veritatem; integritatem fidei una cum catholica et sancta Romana Ecclesia ipsi quoque maxime existimantes nobiscum convenite. Missos facite eos qui contentionis potius gratia, quam veritatis vana loquentes, vos a recta fide seducunt. Pastorem Ecclesiæ Romanæ universalem Patrem, atque magistrum existimate. Hunc enim honore, laude ac veneratione prosequimini. Nos vero quanquam immeritos, tamen gratia Dei per apostolicam sedem et summum pontificem Dominum nostrum, vobis in patriarcham legitime datum, ut par est, suscipite. Monita nostra tanquam paternas adhortationes audite. Eandem mecum et sententiam et fidem colite, ut in eodem spiritu et mente credentes, idemque de fide sentientes quandiu hæc fungimur vita invicem diligamus, invicem consolemur. Post vero hujus mortalis sarcinæ depositionem eandem in Christo gloriam obineamus, et desideratam finem adepti, vita fruamur æterna. Amen.

¹ Matth. xvi, 18. ² Ibid. 19. ³ Joan. xxvi, 15-17. ⁴ Luc. xxii, 32.

GRÆCORUM CONFESSIO

DE VERBIS CONSECRATIONIS ET TRANSSUBSTANTIATIONE,
A BESSARIONE EXPOSITA IN CONCILIO FLORENTINO (1).

(MABILLON, *Museum Italicum*, I, II, 243.)

Die Dominica, quinta Julii M CCCC XXXVIII, in generali congregatione, præsidente in eadem sanctissimo domino nostro domino Eugenio, divina

(1) Hujus versionis autographum in thesauro serenissimi Magni Etruriæ Ducis asservatur, cum

providentia papa quarto, præsentibus reverendissimis reverendisque Patribus et dominis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, patriarchis, archiepiscopis, authenticis litteris unionis, Latinos inter atque Græcos factæ in concilio Florentino. Hanc versio-